

ZWAAIEN ACHTER GLAS

Allerzielen

Toen ik zocht naar een lezing voor deze zondag van Allerzielen, raakte mij bijzonder het verhaal van Job. Niet alleen omdat daar de vraag gesteld wordt waarom het lijden goede mensen treft in plaats van zondaars, op zichzelf al een mooi onderwerp nu we juist deze weken het woord 'zonde' weer eens bij de kop hebben genomen. Het zondebegrip, dat ouderwets mag klinken maar ons behoorlijk bij de actualiteit brengen kan, zo blijkt. Maar ook om de onheilstijdingen die als olopende coronacijfers dagen achter elkaar aan Job worden overgebracht. We hebben daar een woord voor – Jobstijdingen - die maar doorgaan, onophoudelijk. Die ook bij ons dagelijks op het scherm verschijnen, waarbij je je afvraagt of het nog stoppen zal. 'Het kan altijd erger', zeg je dan, en 'we hebben we het toch goed'. Als je het met andere werelddelen vergelijkt is de medische zorg hier zelfs geweldig en hebben we bij wijze van spreken nog nooit echt een bed te weinig gehad. Toch maken we wat mee en verliezen ook dierbaren aan de dood.

Zo viel de keus voor de eerste lezing op de eerste bladzijden van Job, een bijbelboek dat niet het relaas is van één mens, maar van de mensheid, ons allemaal. Geen gebeurtenissen uit één leven, maar een dramaturgische tekst, een theatertekst, een script. Over wat mensen, ongeacht wie we zijn, hoe we ook leven, goeden en kwaden, jong of oud, treffen kan: je koeien, je runderen of je horecaonderneming. Of dichterbij: die je lief zijn. Een tekst die lijkt te zijn gemaakt om te acteren met behalve Job en zijn vrienden ook God en de duivel als personages. Henk van Ulsen bracht het ten gehore in de ronde Lutherse Kerk hierachter, waarbij hij het hele boek achter elkaar uitlas als één grote emotie, waarbij hij beneden stond of boven, de balkons afliep van noord naar oost, zuid en west, als om te laten zien dat deze ervaring van alle windstreken is, wereldwijd en overal. Onvergetelijk al die stemmen te horen: van Job zelf, zijn vrienden, uit hun getroffen zielen. God ter verantwoording roepend: Waarom? Waarom ik en waarom hij en waarom zo? Hoe heb je dit kunnen doen aan wie niets fout deed? En dan denken wij misschien dat dit uit een tijd stamt waarin ziekte en dood nu eenmaal vaak werden gezien als een straf voor het kwaad of inderdaad als werk van de duivel en dat wij daar anders over denken, maar ook gaat het over vragen die ook de onze zijn: waarom dit lijden van mensen.

Ook wie in het afgelopen jaar een dierbare verloor, zal zulke vragen hebben. Die zomaar opkomen als een uitlaatklep voor ons verdriet, waarbij God ook het adres kan zijn. En natuurlijk is de dood soms ook een opluchting, maar verzet kennen we ook. Het is fijn als er verhalen zijn die we kunnen herkennen. We lazen van Job alleen het begin, maar de discussies en aanklachten gaan bladzijden lang door. Ook is er het verweer van God die zegt: 'Had jij het soms beter gedaan?' Tot Job zich langzaam maar zeker realiseert dat hij zich bij de verkeerde beklagt als de stem van God zegt: "jij die het allemaal zo goed denkt te weten met al je kennis van zaken, was jij er soms bij toen ik de aarde grondveste en de hele zeebodem afliep om al dat water op z'n plaats te houden zodat er leven is? Dan komt de hele natuur voorbij, alle groen, in alle soorten, alle dieren. Vrij of aan hun plaats gebonden, wild of getemd, alle soorten, mee juichend op zijn tijd of juist mee kreunend en je voelt al lezende zelf hoeveel leven er überhaupt is, groots. En dan zegt Job een mooie zin: ik dacht dat ik u kende, maar nu heb ik u pas gezien! Hij ontdekt een God die veel meer dan hij dacht aan zijn kant staat en in alle vormen van leven dag in dag uit opbloeit.

Het is een inzicht dat verlies of verdriet niet wegneemt en verloren dierbaren niet terugbrengt. Eerder lijkt de vraag een andere richting te krijgen, van het 'waarom' naar 'wie er dan voor je is'. In Jobs verhaal: de Levende die er véél meer voor hem is dan hij dacht, maar ook de vrienden die hem komen opzoeken, hem nauwelijks meer herkennen, zo ziet hij eruit, maar ze blijven, zeven dagen en zeven nachten, zonder een woord te zeggen, in vriendschap. Het gezelschap dat we allemaal nodig hebben. Daarom zijn we hier en is het ook moeilijk níet hier te zijn, als je thuis zit. Om samen afscheid te nemen al is het vanachter het glas van je computer (of toch nog even hier vanmiddag tussen 1 en 3).

Ook in mijn gedachten kwamen momenten van afscheid voorbij: dierbaren rond een ziektbed in een gezamenlijkheid die je je zou wensen maar die zeker in coronatijd niet altijd mogelijk was. Waarin veel afscheid op afstand moet plaatsvinden. Al is persoonlijk bij een sterfbed zijn er ook buiten deze tijd niet altijd. Mijn vader stierf met ons allemaal erbij, mijn moeder stierf alleen en had dat anders misschien niet eens gekund. Je kunt het niet altijd samen afmaken en dat hoeft ook niet. Familie kan een stervende ook in de weg zitten, mensen hebben ook ruimte nodig om te kunnen gaan.

Maar een belangrijk aspect van afscheid nemen en loslaten als iemand sterft is ook de werkelijkheid zien, te weten dat het waar is. Het treurige van deze tijd: dat zovelen géén afscheid kunnen nemen, níet nog een keertje kunnen groeten, níet bij de uitvaart zijn. Ook voor wie er wel bij zijn een gemis. Zonder koffie, maar vooral zonder die anderen het te moeten doen. Het is wel een beetje emotionele armoe. Je zegt 'tot ziens' en daar ga je weer.

Zelf stond ik als 12-jarig meisje naast het gestorven dochttertje van mijn zus. Nauwelijks een jaar geworden, een popje, waar ook ik steeds even bij kijken moest, of het waar was, het gezichtje in me op te nemen om het niet te vergeten en gelukkig hield niemand me tegen.

Het hoort allemaal bij afscheid nemen en ik prijs mezelf gelukkig dat ik door het werk dat ik doe zulke momenten ook met anderen mee mag maken. De broer die zijn broer zegt, 'dat het niet altijd makkelijk was, maar dat er ook houden van is geweest'. Soms kan het op het laatst nog worden gezegd. En dan schiet je vol, terwijl je een grap aan het vertellen was, of er wordt midden in alle treurnis juist gelachen omdat er zoveel verschillende emoties zijn zo achterlangs en onderdoor: houden van en spijt, en zoveel dingen die je misschien níet zo gewend was te zeggen tegen elkaar. Terwijl ook in het woordeloze veel gezegd wordt en ook stilte veel verbinding geeft. Het is natuurlijk ook niet zo dat alles hoeft te worden gezegd.

In het verpleeghuis spreek ik regelmatig iemand van hier, die ook afscheid neemt en een lang leven steeds meer achter zich moet laten: haar man, haar huis, haar mobiliteit, contacten, haar gastvrije aard, maar wat ze het meest mist is de Dominicus. "De etentjes met echt vrolijk gedekte tafels in het verpleeghuis - 'Ik voel niets', zegt ze. De stilleruimte is leeg en wit, niets aan de muur, geen kaars, geen tekst, laat staan muziek. Een stoel staat er, maar zij zit daar niet. Er is niemand die 'er' iets aan doet of je weet het niet van elkaar. Samen vieren, zingen, stil zijn is er nooit - terwijl dat zo tegen het einde van je leven wel essentieel zou kunnen zijn - alleen de stilte van je eigen kamer. En wekenlang werd ook naar haar gezwaaid achter glas.

Toen op de gang een buurvrouw stierf en er was niemand - 'zo kaal en ik stond daar'- wilde ze iets. 'Ik wist zo gauw niet wat'. En zo had ze naast de verzorgster zomaar een Onze Vader en een weesgegroetje gezegd. Misschien had het iets van de Dominicus moeten zijn, zei ze, 'maar daar kwam ik niet op'. Een ontroerend eerbetoon van aandacht, een kleine liturgie, voor niets minder dan afscheid van het leven.

En vandaag doen we het hier. Met wie hier zijn en thuis, en hopelijk toch verbonden. Om al die namen die ons lief zijn geweest nog een keer in herinnering te roepen en samen op te dragen aan de eeuwigheid. Dat ze niet vergeten zijn maar bewaard in ónze harten en zoals we dat hier zeggen: bij de Levende. En elkaar te zeggen dat we het gezien hebben en hen nog een keer te groeten, hier of thuis, al is het met een kaars van achter het glas. Wat een zegen dat er gelegenheden zijn, waar dat kan. Maar bovenal houden we ons voor ogen hoe het leven toch telkens wonderbaarlijk verdergaat. Opdat ook ons weer nieuw leven ingeblazen zal worden. 'In een altijd durende beweging, daar geloof ik in', zoals iemand in zijn laatste dagen laatst nog zei. Dankzij de Levende met een hoofdletter, die zich uitstort in altijd weer leven, in de hele natuur en in ons.

Juut Meijer

We lazen: Job 1 en 2 en uit 'De avond is ongemak' van Marieke Lucas Rijneveld
Juut Meijer is bereikbaar via Juutmeijer@dominicuasamsterdam.nl